

Jolantos Bagdzevičienės dizainas dviejų laikotarpių kontekste

Rasa Janulevičiūtė

Vilniaus dailės akademija

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

rasa.januleviciute@vda.lt

——— Straipsnyje apžvelgiama produktyvios, ekspozicijų dizainą, buitinius baldus ir baldus reprezentaciniams interjerams kūrusios, tačiau iki šiol mažai analizuotos dizainerės Jolantos Bagdzevičienės kūrybinė biografija. Nagrinėjami jos sukurti projektai, kurie aprėpia du laikotarpius – sovietinį ir atkurtos nepriklausomybės. Analizė grindžiama pačios dizainerės prisiminimais, jos asmeninio archyvo medžiaga.

Reikšminiai žodžiai: dizainas, Baldų projektavimo konstravimo biuras, Lietuvos architektų sąjunga.

Jolanta Bagdzevičienė – Lietuvos dizaino kūrėja, Lietuvos architektų sąjungos narė, įvertinta dizaino parodose ir konkursuose „Lietuviški baldai“, „Baldai“, Lietuvos pramoninkų konfederacijos „Lietuvos metų gaminy“¹. Jos reikšmė Lietuvos dizaino istorijai neabejotina, tačiau iki šiol atidesnio žvilgsnio į jos darbus nebūta. Todėl šio tyrimo tikslas – apžvelgti ir akademinėi bendruomenei bei plačiajai visuomenei pristatyti pernelyg mažai žinomos lietuvių dizainerės Jolantos Bagdzevičienės kūrybinį kelią, aptarti jos sukurtus projektus parodant tiek išlikusius, tiek ir realizuotus, bet mūsų dienų nepasiekusius gaminius.

Informacijos apie Jolantos Bagdzevičienės dizainą pateikta Vytauto Beigos pradėtoje ir Vilijos Gerulaitienės bei Eugenijaus Algimanto Gūzo baigtoje rengti knygoje *Lietuviškų baldų dizaino kūrėjai 1957–1990: Baldų projektavimo konstravimo biuras – profesionalios veiklos židinys*, kuri, deja, yra vienintelis susistemintas apžvalginio pobūdžio tyrimų šaltinis, pagal rengėjų anonsą, išties tapęs svariu kultūrinį paveldą liudijančiu dokumentu². Šiame leidinyje yra publikuotas ir Bagdzevičienės straipsnis, kuriame ji prisiminė savo kelią dizaino link, sovietinio laikotarpio ypatumus, dizaino iššūkius Lietuvai laisvėjant ir atkurtos nepriklausomybės metu³. Apie šios dizainerės kėdžių projektus rašyta atliekant Šiaulių baldų gamybiniame susivienijime „Venta“ ypač masiškai gamintos vadinamosios „norvegiškos“ kėdės tyrimą⁴. Visgi paminėti šaltiniai apie lietuviškų baldų kūrėjus ir kita informacija apie Bagdzevičienę yra fragmentiška⁵. Turėta medžiaga neatskleidžia jos kūrybinių inspiracijų ir galutinio rezultato esmės, todėl pagrindiniu šio tyrimo šaltiniu tapo pokalbiai su dizainere, jos asmeninis archyvas⁶.

1 Bagdzevičienės kūrybinės biografijos faktai pateikti: *Lietuviškų baldų dizaino kūrėjai 1957–1990: Baldų projektavimo konstravimo biuras – profesionalios veiklos židinys*, sud. Vytautas Beiga, Vilija Gerulaitienė ir Eugenijus Gūzas (Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013), 142–157.

2 Ibid., 224.

3 Jolanta Bagdzevičienė, „Visus projektus koreguoja gyvenimas“, in *Lietuviškų baldų dizaino kūrėjai 1957–1990: Baldų projektavimo konstravimo biuras – profesionalios veiklos židinys*, 210–211.

4 Rasa Janulevičiūtė, *10 kėdžių: Lietuvos dizaino naratyvai* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2018), 412–421.

5 Kai kuriuose šaltiniuose skelbiama dizainerės pavardė. Pvz., Lietuvos banko leidinyje apie Lietuvos banko rūmus Vilniuje paminėta, kad, 1994–1997 m. pritaikant Totorių g. 4 patalpas banko veiklai, Jolanta Bagdzevičienė suprojektavo baldus valgyklai, posėdžių salėms, kabinetams. Žr. *Lietuvos banko rūmai Vilniuje*, teksto autorė Morta Baužienė (Vilnius: Lietuvos bankas, 2007), 33.

6 Straipsnio autorės pokalbiai su Bagdzevičiene vyko 2018–2020 metais. Pokalbių medžiaga saugoma asmeniniame straipsnio autorės archyve.

Bagdzevičienės profesionalus kūrybinis kelias prasidėjo 8 deš. pradžioje. 1972 m. ji pradėjo studijuoti architektūrą Vilniaus inžinerinio statybos instituto (VISI, dab. Vilniaus Gedimino technikos universitetas, VGTU) Architektūros fakultete. Jos baigiamajam darbui „Jaunimo pramogų rūmai Šeškinėje“ vadovavo architektas, tuo metu docentas Arnas Dineika. Bagdzevičienės asmeniniame archyve išsaugota baigiamojo darbo, rankomis pagaminto gynimui modernaus, universalaus kultūros ir sporto centro maketo, nuotrauka. Naują požiūrį į architektūrą rodo suprojektuoto pastato proporcijos, karkasinė ažūrinių lubų struktūra. Jaunimo pramogų rūmų komplekse suprojektuota sfera su joje numatytu baseinu liudija, kad vadinamųjų „fuleristų“, sąmoningai arba netiesiogiai patyrusių JAV architektų ir dizainerio, geodezinio kupolo autoriaus Richardo Buckminsterio Fullerio įtaką, buvo ne tik tarp rusų, bet ir tarp lietuvių architektų⁷. Baigiamąjį darbą Bagdzevičienė apgynė sėkmingai, tad galėjo dirbti ne pagal paskyrimą, kaip buvo įprasta sovietmečiu, o darbovietę pasirinkti.

Diplomuota architektė norėjo projektuoti baldus, todėl 1977 m. įsidarbino svarbiausioje sovietmečiu Lietuvos baldų projektavimo įstaigoje – Baldų projektavimo konstravimo biure (toliau – Baldų PKB) [1 il.], kuriame buvo susitelkusios geriausių Lietuvos kūrėjų, tuomet projektuotojų konstruotojų, dabar sakytume – dizainerių, pajėgos. Biure dirbo Vytautas Beiga, Brigita Adomonienė, Lygija Marija Kislauskaitė-Stapulionienė, Algimantas Stapulionis, Valerija Ema Cukermanienė, Eugenijus Antanas Cukermanas, Liucija Zaveckienė ir kiti Lietuvos dizaino meistrai. Bagdzevičienė prisimena menišką įstaigos atmosferą:

Lietuvių ekspoziciją projektavau 1979-aisiais, kai visa Maskva ruošėsi 1980-ųjų Olimpiadai. Vieną kuriozą iki šiol pamenu. Į Liaudies ūkio pasiekimų parodų

7 Architektūros istorikė Ana Bronovičkaitė (Анна Броновицкая) paskaitoje apie Richardo Buckminsterio Fullerio kūrybą minėjo, kad po JAV nacionalinės parodos, surengtos 1959 m. Sokolnikų parke Maskvoje, kurioje buvo sukonstruotas Fullerio kupolas, geodezinio kupolo idėja labai greitai pasklido tarp Sovietų Sąjungos architektų. Autorė pateikia pavyzdį: „1959 m., kai vyko JAV paroda Sokolnikuose, Maskvos pionierių rūmų projektas jau buvo iš esmės baigtas, vyko statyba. Ir tie maži kupolai virš žiemos sodo atsirado jau po amerikiečių parodos, ir aišku, kad tai – geodeziniai Fullerio kupolai.“ Sparčią Fullerio išradimo sklaidą Sovietų Sąjungoje ir jo pritaikymą pačioms įvairiausioms reikmėms – nuo grūdų saugyklų iki pionierių stovyklų paviljonų – paskatino jo sąsajos su rusų architektais, kelionės į Sovietų Sąjungą, kurių metu Fulleris pasakojo apie savo idėjas. Sovietiniuose žurnaluose pasirodė publikacijų, kuriose buvo šlovinami sovietinių architektų „atradimai“ – geodeziniai kupolai, nors iš tiesų tai, pasak autorės, buvo banaliausia vagystė. Анна Броновицкая, „Бакминстер Фуллер (США, 1895–1983)“, in *Музей современного искусства „Гараж“*, https://www.youtube.com/watch?v=5rXJAOAEuk&list=PLRSwFqRepq4FLjYNn77DKTROti-0kjZ_e&index=7.

1.

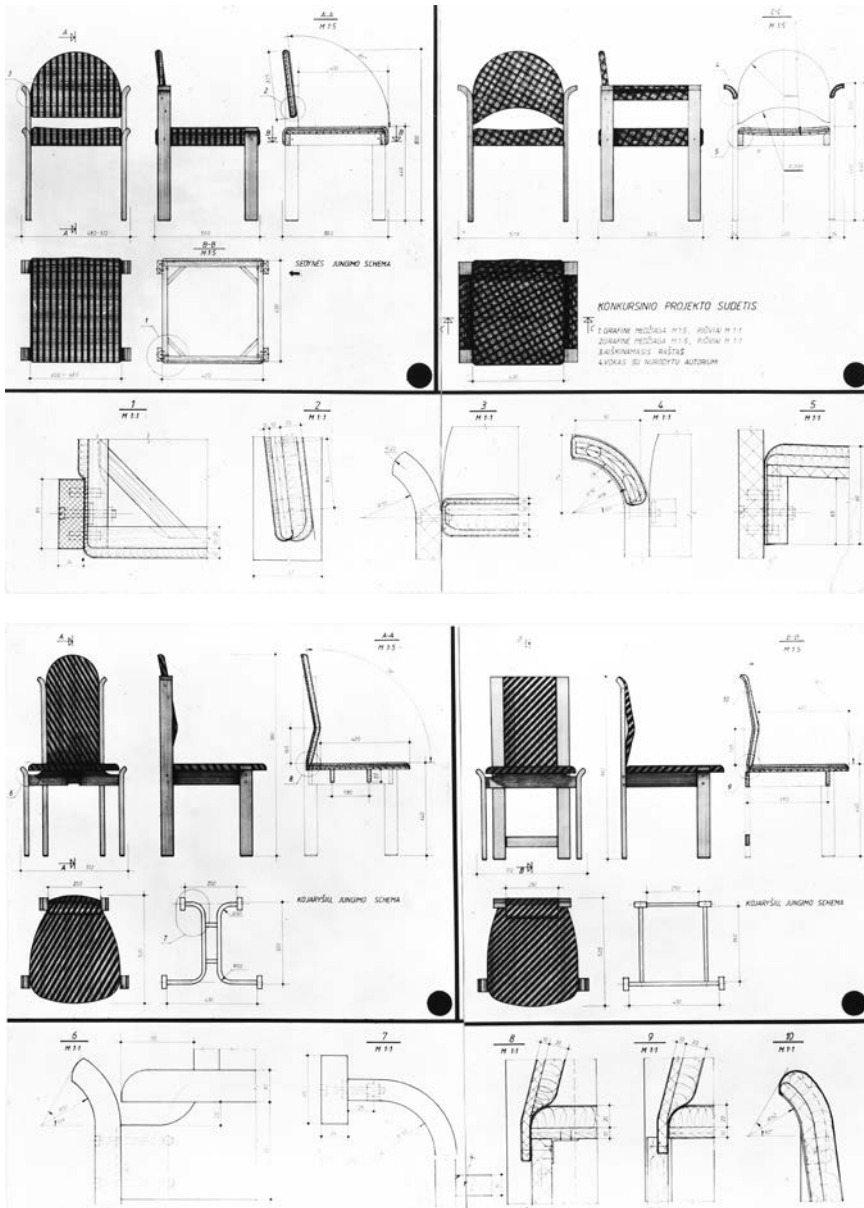
Architektės Jolanta Bagdzevičienė (kairėje) ir Dalia Siaurusaitienė Baldų projektavimo konstravimo biure, nuotrauka iš asmeninio J. Bagdzevičienės archyvo

Architects Jolanta Bagdzevičienė (left) and Dalia Siaurusaitienė at the Bureau of Furniture Design and Construction, photo courtesy of Jolanta Bagdzevičienė

paviljoną atvežė kilimą, bet ne tos spalvos. Sienoms jau buvo užsakyti puikūs, balti prancūziški tapetai. Nusprendžiau baltais tapetais ne tik sienas dekoruoti, bet ir klijuoti ant grindų vietoj nederančio kilimo. Man besidarbuojant priėjo parodos kuratorius. Pamatė, ką darau, bet nieko nesakė. Prieš kiekvienos parodos atidarymą pirmiausia pražygiuodavo komisija, kurioje būdavo aukšti valdžios, ministerijų atstovai. Tikrindavo, ar viskas gerai. Kaip šiandien prisimenu: stoviu netoliese ir girdžiu, kaip tas pats kuratorius, atsivedęs komisiją, sako: „Vot, sumašedšaja litovka sdelala belyj pol“ („Štai, pakvaišusi lietuvė išklejo grindis baltai.“ – *red.*). Tuo tarpu solidus ministerijos atstovas atrėžė: „Ras sdelala, značet, tak i nado“ („Jeigu padarė, vadinasi, taip reikia.“ – *red.*). Lietuvių profesionalumu tuomet niekas neabejojo, lygiavosi ir gerbė. Buvome kviečiami projektuoti sudėtingiausius projektus visoje Tarybų Sąjungoje.⁸

Baldų projektavimo Bagdzevičienė nestudijavo, tad teko išmokti visko nuo pradžių. Tai nebuvo neįveikiama užduotis, nes, pasak dizainerės, „baldas artimas mažajai architektūrai konstrukcijos prasme, juk stalas

⁸ Šis Bagdzevičienės prisiminimas yra išspausdintas knygoje *Lietuviškų baldų dizaino kūrėjai 1957–1990: Baldų projektavimo konstravimo biuras – profesionalios veiklos židinys*, 210. Jos pageidavimu čia publikuojamas pakartotinai. Iš Bagdzevičienės laiško autorei, 2020 10 03.

2.

Jolanta Bagdzevičienė, Konkursiniai kėdžių projektai, 1978–1979, nuotrauka iš asmeninio J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Chair design proposals for competitions, 1978–1979, photo courtesy of Jolanta Bagdzevičienė

nestovės be kojų, taip pat ir medžiagų atsparumo, kitais aspektais.⁴⁹ Architektės išsilavinimas praverė dar ir todėl, kad Beiga, Baldų PKB direktoriaus pavaduotojas baldų ir interjero projektavimo reikalams, nesirinko darbuotojų be architektūrinio mąstymo. Pasak Bagdzevičienės:

Yra sričių, kuriose dailininkai neapsieina be dizainerių, architektų. Nors išimtyms patvirtina taisyklę, dažniausiai pats dailininkas negali parodoje išeksponuoti savo kūrinių, o skulptorius pastatyti viešojoje erdvėje skulptūros. Dailininkas mato savo darbus, o ne erdvę, kurioje jie turi atsirasti. Baldų projektavimas ypač suaugęs su erdve, konkrečiais objektais, kuriems jie projektuojami, todėl V. Beiga ir ieškojo bei kvietė dirbti į Baldų PKB projektuotojus, turinčius erdvės pojūtį.¹⁰

Nors patirties nebuvo daug, baldus kurti Bagdzevičienė pradėjo su dideliu entuziazmu. Tai matyti iš jos Baldų PKB sukurtų pirmųjų projektų. Vienas jų – tais laikais buvo labai neįprastas – pusapvalių, modulinį spintų projektas, kurtas biure vykusiam vietiniam konkursui. Kitam vietiniam Baldų PKB konkursui dizainerė suprojektavo kėdes, kurios taip pat neatitiko to meto minimalizuoto dizaino tendencijų [2 il.].

Projektai iki 1990-ųjų

Bagdzevičienė pateko į Baldų PKB buitinių baldų projektavimo skyrių, tačiau kūrė baldus ir viešosioms erdvėms, projektavo įvairios paskirties korpusinius baldus, kėdes. Nors biure buvo du skyriai – buitinių ir visuomeninių baldų projektavimo, pasak dizainerės, griežto pasiskirstymo nebuvo, projektuotojai galėjo dirbti ir vienus, ir kitus darbus¹¹. Be šių projektų, Bagdzevičienės Baldų PKB pavedimu dalyvavo meno tarybose, prisidėjo prie valstybinio standarto (GOST) kūrimo. Minėtini etapo iki 1990-ųjų jos projektai – baldai LSSR liaudies ūkio pasiekimų parodų rūmams (dab. Lietuvos parodų ir kongresų centras LITEXPO; toliau – LŪPP; Liaudies ūkio pasiekimų paroda), metalinės kėdės valgykloms, „norvegiškos“ kėdės modifikacijos.

Baldai LŪPP rūmams (1980) buvo pirmasis daug atsakomybės ir išmonės pareikalavęs Bagdzevičienės projektas Baldų PKB [3, 4 il.]. Kurdama baldus ji bendravo, derino projektą su rūmų architektu Edmundu

9 Iš autorės pokalbio su Bagdzevičiene, 2018 12 13. Pokalbio įrašas saugomas asmeniniame straipsnio autorės archyve.

10 Ibid. Dauguma pagrindinių Baldų PKB dizainerių turėjo architekto išsilavinimą.

11 Ibid.

3.

Jolanta Bagdzevičienė, Baras LSSR liaudies ūkio pasiekimų parodų rūmuose (dab. Lietuvos parodų ir kongresų centras LITEXPO), 1980, nuotrauka iš asmeninio J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Bar at the Exhibition Palace of Achievements of National Economy of the LSSR (today, Vilnius Exhibition Palace, Litexpo), 1980, photo courtesy of Jolanta Bagdzevičienė

4.

Jolanta Bagdzevičienė, Drabužinė LSSR liaudies ūkio pasiekimų parodų rūmuose, konstruktorius Antanas Kinduryš, gamintojas Baldų PKB, 1980, nuotrauka iš asmeninio J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Cloakroom at the Exhibition Palace of Achievements of National Economy of the LSSR, constructor Antanas Kinduryš, produced by BFDC, 1980, photo courtesy of Jolanta Bagdzevičienė

Stasiuliu, kuris jai buvo pateikęs projekto schemą su numatytu erdvių zonavimu, apšvietimu. Bagdzevičienė projektavo rūmų kasą, rūbinę ir išskirtinį, išraiškingą barą. Dizaino stilių ji suvokė kaip visuminį, siejantį baldus ir architektūrą. Erdvėse esantys metaliniai porankiai buvo panaudoti ir baro baldams. Jie driekėsi baro stalų kraštais, buvo integruoti į kitus baro baldus. Iš vamzdžių buvo pagamintos baro kėdžių kojos, trys eilės mažesnio skersmens žalvario spalvos vamzdelių juosė raudonas šių kėdžių sėdynes, jie buvo naudojami ir kojoms pasidėti kėdės apačioje. 2017 m. centriniai parodų rūmai buvo rekonstruoti¹². Bagdzevičienės projektuoti baldai iki mūsų dienų neišliko, greičiausiai neįtraukus jų į kultūros vertybių registro aprašymą¹³. Kitaip nei architektūra, architektūros elementai, pastate esantis Algirdo Dovydeno vitražas (1990), unikalūs specialiai rūmams sukurti baldai nepripažinti svarbiu Lietuvos dizaino istorijos paveldu.

9 deš. viduryje Bagdzevičienei teko Baldų PKB gautas užsakymas suprojektuoti tipinius baldus visos Sovietų Sąjungos visuomeninio maitinimo įstaigoms. Iš SSRS miško ir popieriaus pramonės ministerijos (rus. *Министерство лесной и бумажной промышленности СССР*) atkeliavusią idėją – visuotinę visų milžiniškos sovietų imperijos maitinimo įstaigų baldų unifikaciją – Bagdzevičienė pavadino „sąjungine utopija“¹⁴, kuriai, akivaizdu, buvo lemta žlugti. Žvelgiant iš šių dienų pozicijų, sunku suprasti tokios idėjos tikslingumą, ypač turint minty, kad Lietuvoje restoranai, kavinės ir valgyklos buvo nedidelės, dažnai – kamerinės patalpos. Didžiųjų sovietinių miestų maitinimo įstaigos labai skyrėsi nuo lietuviškų. Dizainerė prisimena: „įsivaizduokite restoraną Maskvoje, kai eidavome pietauti, nematydavome jo pabaigos. Ten kitas mastelis, mes tik įsivaizduojame, kad restoranas gali būti mažutis ir jaukus kaip užsienyje.“¹⁵ Šiuo atveju galbūt galima bandyti suprasti tokios idėjos pagrindą – juk baldų reikėjo labai daug.

Idėja pagaminti unifikuotus baldus maitinimo įstaigoms buvo parengta įgyvendinti, vyko paruošiamasis darbas, suprojektuoti ir gaminti baldai. Šis didelis projektas pareikalavo daug jėgų ir laiko. Bagdzevičienė dažnai vykdavo į komandiruotes – į Leningradą (dab. Sant Peterburgas), Rostovą

12 Autoriai – Edmundas Stasiulis, Rolandas Palekas, Bartas Puzonas, Alma Palekienė, Dalia Uogintė, Radvilė Samackaitė, Karolina Burbaitė. „Centrinių „Litexpo“ rūmų rekonstrukcija“, *Paleko architektų studija*, <http://palekas.lt/projektai/visuomeniniai/1-asis-litexpo-pavilijonas/>.

13 „Vilniaus parodų rūmai“, *Kultūros vertybių registras*, <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.

14 Bagdzevičienė, „Visus projektus koreguoja gyvenimas“, 210.

15 Iš autorės pokalbio su Bagdzevičiene, 2018 12 13.

5.
Jolanta Bagdzevičienė, Eksperimentinių kėdžių
valgykloms serija (proj. Nr. 01/5270-04, 01/5270-
05, 01/5270-06), 1987, nuotrauka iš asmeninio
J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Series of experimental chairs
for canteens (project No. 01/5270-04, 01/5270-
05, 01/5270-06), 1987, photo courtesy of Jolanta
Bagdzevičienė

6.
Jolanta Bagdzevičienė, Eksperimentinė kėdė
mokyklų valgykloms, 1987, nuotrauka iš asmeninio
J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Experimental chair for
school canteens, 1987, photo courtesy of Jolanta
Bagdzevičienė

prie Dono, Maskvą, Donecką, dalyvaudavo meno tarybose, lankydavo gamintojus. Meno tarybos, pasak jos, vyko tose įmonėse, kuriose baldai buvo gaminami, į jas suvažiuodavo atstovai ir iš kitų respublikų. Baldai gaminti ir įkalinimo įstaigose. Baldų maitinimo įstaigoms asortimentas buvo labai platus – visa reikalinga įranga. Bagdzevičienės projektuotoms metalinėms valgyklų kėdėms 1989 m. suteikti pramoninio pavyzdžio autoriniai liudijimai. Kėdės ir jų variantai buvo sukurti kiek anksčiau – 1987-aisiais [5, 6 il.].

1989 m. Bagdzevičienė gavo dar keturių kėdžių pramoninio pavyzdžio autorinius liudijimus. Šįkart ne iš metalo, o lenktų klijuoto medžio lukšto elementų. Šio projekto priešistorė veda į Šiaulių baldų gamybinį susivienijimą „Venta“, kuris sovietmečiu specializavosi gaminti kėdes. Itin masiškai čia gaminta savitos konstrukcijos „norvegiška“ kėdė (proj. nr. 849). Jos, pozicionuotos kaip darbo kėdė, prototipas greičiausiai buvo atsigabentas iš Skandinavijos ir pritaikytas vietinei gamybai. Bagdzevičienė padėjo kurti naujus „norvegiškos“ kėdės projektus, nes reikėjo pakeisti gaminį. Todėl pageidauta, kad išliktų lenktai klijuotos konstrukcijos dalys su kiauru sujungimu. Bagdzevičienės sukurtos kėdės iš lenktai klijuotų elementų (proj. nr. 849-02, 849-03, 849-04, 849-05) buvo su siauresnėmis ir platesnėmis, kieta arba paminkštinta, tiesia arba lenkta nugarėle ir sėdyne¹⁶ [7–10 il.].

Projektai nuo 1990-ųjų

Atsivėrus sienoms, apsinuogino technologiniai, estetiniai Vakarų ir posovietinių šalių skirtumai. Bagdzevičienė prisimena, kad to atotrūkiu būta skaudaus: „prieš pat atkuriant Lietuvos nepriklausomybę, 1989 m., buvau parodoje Paryžiuje. Ten pamačiau dalykų, kurių pas mus nebuvo – apie tai kol kas galėjome tik pasvajoti.“¹⁷

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, prasidėjo kardinalių permainų metas visose srityse. Sovietinį ir atkurtos Lietuvos nepriklausomybės laikotarpius skyrė dizaino objektų sukūrimo aplinkybės – užsakovas, vartotojas, estetiniai orientyrai. Baldų PKB, sovietiniu laikotarpiu pagrindinė dizaino institucija, sunyko. Nyko ir buvusi dizaino sukūrimo bei gamybos grandinė. Gamintojai galėjo gaminti pagal poreikį, savo nuožiūra, projektus rinkosi be meno tarybų, žvalgėsi į užsienį. Laisvos rinkos specifika, buvusių

¹⁶ Plačiau apie „norvegišką“ kėdę ir Bagdzevičienės projektus žr.: Janulevičiūtė, *10 kėdžių: Lietuvos dizaino naratyvai*, 412–421.

¹⁷ Iš autorės pokalbio su Bagdzevičiene, 2018 12 13.

7.
Jolanta Bagdzevičienė, Darbo
kėdė (proj. Nr. 849-02), 1989,
nuotrauka iš asmeninio
J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Work
chair (project No. 849-02),
1989, photo courtesy of Jolanta
Bagdzevičienė

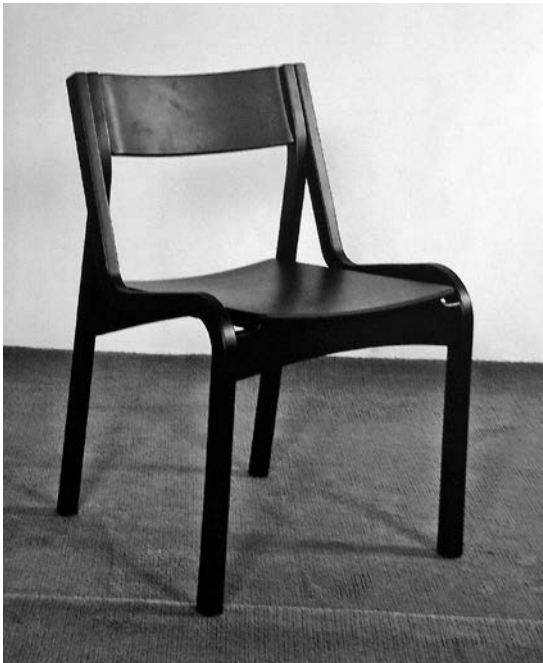
8.
Jolanta Bagdzevičienė, Darbo
kėdė (proj. Nr. 849-03), 1989,
nuotrauka iš asmeninio
J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Work
chair (project No. 849-03),
1989, photo courtesy of Jolanta
Bagdzevičienė

9.
Jolanta Bagdzevičienė, Darbo
kėdė (proj. Nr. 849-04), 1989,
nuotrauka iš asmeninio
J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Work
chair (project No. 849-04),
1989, photo courtesy of Jolanta
Bagdzevičienė

10.
Jolanta Bagdzevičienė, Darbo
kėdė (proj. Nr. 849-05), 1989,
nuotrauka iš asmeninio
J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Work
chair (project No. 849-05),
1989, photo courtesy of Jolanta
Bagdzevičienė

valstybinių gamybos įmonių privatizavimas vertė dizainerius ieškoti naujų bendradarbiavimo su gamintojais būdų, vietoj kolektyvinio, institucionalizuoto darbo projektavimo biuruose vykdyti verslininkų užsakymus arba pradėti savo verslą kuriant dizaino studijas.

Itin dideliu išmėginimu tapo pirmasis Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dešimtmetis, komplikuoatas dėl Sovietų Sąjungos vykdytos Lietuvos ekonominės blokados ir jos pasekmių. Kaip ir kitų radikalių permainų pradžioje, šis laikas buvo kupinas vilčių. Tikėtasi, kad, kuriantis naujiems gamintojų ir dizaino kūrėjų darbo santykiams, bus atrasta naujų dizaino idėjų realizavimo galimybių. Tačiau dizaino atsinaujinimo procesas nevyko sklandžiai. Gretinant sovietmečiu ir atkurtos Lietuvos nepriklausomybės pradžioje buvusias dizainerių ir gamintojų arba užsakovų pozicijas, galima pastebėti, kad įvyko paradoksalių pervartų. Jei sovietmečiu, apskritai tariant, dizaineris turėjo lemiamą balsą sprenddamas estetinius klausimus, atkūrus nepriklausomybę, atsirado nepageidaujama laisvosios rinkos efektų – užsakovo diktato, pataikavimo vartotojo skoniu ir netvarios mados tendencijoms, neprofesionalios veiklos dizaino srityje. Pastaroji problema kėlė daug rūpesčių, kadangi itin greitai pajaušta, kad dizaino užsakymai yra pelningi, projektuoti pradėjo neprofesionalūs, patirties neturintys, bet kompiuterines programas įvaldę asmenys. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, dizaineriams reikėjo išsikvototi gero ir profesionalaus dizaino pozicijas.

Bagdzevičienė, kaip ir kiti Lietuvos dizaino lauko dalyviai, susidūrė su šiais kintančio laikotarpio iššūkiais. Baldų PKB ji dirbo iki pat nepriklausomybės atkūrimo 1990 m., o vėliau, kaip ir dalis kitų buvusių Baldų PDB darbuotojų, buvo įtraukta į pereinamojo laikotarpio biuro reorganizavimą, pertvarkų peripetijas. Iki 1998 m. Bagdzevičienė dirbo AB „Skraja“ (dab. Baldų ir verslo centras „Skraja“). Šios bendrovės, įkurtos vietoj Baldų PKB, veikla siejama su biuro įkūrimo data, ji ir prisistato kaip biuro įpėdinė: „Skraja“ savo veiklą pradėjo 1957 m., kaip Baldų pramonės projektavimo-konstravimo biuras.¹⁸ 1999 m. „Skraja“ įkūrė Baldų ir verslo centrą, atsisakė ir baldų projektavimo, ir jų gamybos¹⁹. Paskutiniaisiais XX a. – XXI a. 1 deš. Bagdzevičienė dirbo Vilniaus baldų kombinate (dab. AB „Vilniaus baldai“), SBA balduose, UAB „Baldora“.

¹⁸ „Apie mus“, *Skraja*, <http://www.businesscentre.lt/>.

¹⁹ Ibid.

11.

Jolanta Bagdzevičienė, LR vyriausiojo administracinio teismo didžiosios posėdžių salės interjeras, 2006, nuotrauka iš asmeninio J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Interior of the great conference hall of the Higher Administrative Court of the Republic of Lithuania, 2006, photo courtesy of Jolanta Bagdzevičienė

12.

Jolanta Bagdzevičienė, Prieškambaris „Rikis“, 1999, nuotrauka iš asmeninio J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Hallway furniture set *Rikis*, 1999, photo courtesy of Jolanta Bagdzevičienė

13.
Jolanta Bagdzevičienė, Pasitarimų stolas
LR Prezidentūros Patarėjų (Posėdžių) salėje,
konstruktorius Kazimieras Murauskas, 1997,
nuotrauka iš asmeninio J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Meeting table at the
Counsellors (Meeting) Hall of the Presidential Office
of the Republic of Lithuania, constructor Kazimieras
Murauskas, 1997, photo courtesy of Jolanta
Bagdzevičienė

14.
Jolanta Bagdzevičienė, Pietų stolas LR Prezidentūros
valgomajame, konstruktorius Kazimieras Murauskas,
1997, nuotrauka iš asmeninio J. Bagdzevičienės
archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Dinner table in the dining
room of the Presidential Office of the Republic of
Lithuania, constructor Kazimieras Murauskas, 1997,
photo courtesy of Jolanta Bagdzevičienė

15.

Jolanta Bagdzevičienė, Pasitarimų stalas LR Prezidentūros Derybų salėje, konstruktorius Kazimieras Murauskas, gamintojas AB „Skraja“, 1997, nuotrauka iš asmeninio J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Meeting table in the meeting hall of the Presidential Office of the Republic of Lithuania, constructor Kazimieras Murauskas, producer AB Skraja, 1997, photo courtesy of Jolanta Bagdzevičienė

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo Bagdzevičienė vykdė įvairių institucijų užsakymus. Projektavo baldus Žemės ūkio banko Vilniaus filialo operacijų salei ir administracinėms patalpoms, Lietuvos banko kabinetams, valgyklai, posėdžių salėms²⁰, ambasadoms (Ukrainos ambasadai Vilniuje, Lietuvos Respublikos ambasadoms Varšuvoje, Taline, Hagoje), JAV kultūros meno centrui Vilniuje (kartu su Mantu Lesausku) ir kt., sukūrė baldų įstaigoms ir buitinių baldų komplektų („Nova“, „Mozaika“, „Rido“, „Arija“ ir kt.) [11, 12 il.].

1998 m. Bagdzevičienei už Lietuvos Respublikos Prezidentūros rūmams suprojektuotus baldus buvo įteikta Algirdo Mykolo Brazausko padėka. Šį projektą ji vykdė 1996–1998 m., jo apimtis didelė – baldai Prezidento posėdžių, Derybų, Patarėjų posėdžių salėms, kanceliarijai, valgomajam, priimamajam ir kitoms patalpoms [13, 14 il.]. Derybų salei dizainerė

²⁰ „Lietuvos banko rūmai Vilniuje“, 33.

suprojektavo prabangų kareliško beržo stalą su juodmedžio juostele [15 il.], kanceliarijoje – visus baldus. Išskirtiniai yra LR Prezidentūros Spaudos konferencijų salės baldai [16 il.]. Konferencijų salės interjeras sukurtas komponuojant zonas – pranešimų, konferencijos dalyvių ir vertėjų. Pranešimų zonai Bagdzevičienė sukūrė tamsų, tokios pačios kaip kėdės spalvos, masyvų stalą, kuris vėliau buvo nudažytas šviesiai. Vertėjams salės gale numatytos specialios kabinos. Kėdės sustatytos eilėmis. Bagdzevičienės asmeniniame archyve yra atlenkiamos kėdės brėžinys, jos konstruktorė – Elvyra Atkočiūtė. 42 sujungiamos, viena prie kitos montuojamos raudonmedžio kėdės salei buvo pagamintos „Skrajoje“, tuometinėje Bagdzevičienės darbovietėje. Projekte autorė buvo numaciusi mažesnę pirmoje eilėje esančių kėdžių kiekį. Jos turėjo būti keturios, kad pagal tuometinius poreikius greta tilptų filmavimo kameros. Lietuvos dizainerės specialiai LR Prezidentūrai sukurti baldai – unikalūs, vienetiniai. Tai – neserijinė gamyba ir ne interjero sukūrimas parenkant esamus masinės gamybos pavyzdžius. Prezidentūros baldams būdinga saikinga minimalistinė estetika. Postmodernūs sprendimai, pasak Bagdzevičienės, reprezentacinei erdvei netiko.

Išvados

Ir sovietiniu, ir atkurtos Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu Bagdzevičienės kūryba buvo intensyvi. Sovietmečiu ji sukūrė reikšmingų projektų – unikalių, skirtų konkrečioms erdvėms, taip pat ir masinės gamybos baldų. Atkurtos Lietuvos nepriklausomybės laikotarpiu jos veikla plėtota atsižvelgiant į kintančius poreikius ir gamybos technologijas. Keitėsi ir dizainerės braižas, tačiau itin radikalių eksperimentų nebuvo. Autorė išlaikė saikingą, elegantišką meninę raišką. Baldų gamintojų užsakymu jos projektuoti buitinės paskirties baldai atitiko naujus vartotojų lūkesčius, buvo šiuolaikiški ir atspindėjo, kaip sparčiai reaguota į radikalius socialinius, ekonominius ir kultūrinius pokyčius. Ji turėjo gerą dizainerės reputaciją, kuriai patikėti atsakingi viešojo sektoriaus užsakymai – suprojektuoti reprezentacinių ir administracinių erdvių baldus.

Bagdzevičienės sovietmečiu sukurti unikalūs projektai neišliko, o šiuolaikiniai dažnai keičiami be autorės žinios. Ši situacija nėra išimtis.

16.

Jolanta Bagdzevičienė, LR Prezidentūros Spaudos konferencijų salės baldai, konstruktorė Elyvra Atkočiūtė, gamintojas AB „Skraja“, 1997, nuotrauka iš asmeninio J. Bagdzevičienės archyvo

Jolanta Bagdzevičienė, Furniture for the conference hall of the Presidential Office of the Republic of Lithuania, constructor Elyvra Atkočiūtė, producer AB Skraja, 1997, photo courtesy of Jolanta Bagdzevičienė

Nesant deramos dizaino palikimo apsaugos, Lietuvoje buvo sunaikinta daug svarbių mūsų dizainerių sukurtų interjerų ir specialiai pastariesiems sukurtų baldų. Tikėtina, kad bus suprasta, jog reikėtų saugoti ne tik nekilnojamąsias kultūros vertybes, bet ir atskirtus dizaino kūrinius dėl jų vertingųjų savybių – kaip saugoma tapyba, skulptūra, vitražas ir kiti dailės kūriniai. Bagdzevičienės kūryba svarbi ir verta saugos įvairiais aspektais – kaip sovietinio ir atkurtos Lietuvos nepriklausomybės laikotarpių istorinės atminties dokumentas, liudijantis socialinius, kultūrinius ir ekonominius pokyčius, dėl meninės vertės, reikšmingo indėlio į Lietuvos dizaino istoriją.

Gauta ——— 2020 10 05

Rasa Janulevičiūtė ———

Jolantos Bagdzevičienės dizainas dviejų laikotarpių kontekste

Literatūra ir šaltiniai

- „Apie mus“. *Skraja*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 11 d. <http://www.businesscentre.lt/>.
- Bagdzevičienė, Jolanta. „Visus projektus koreguoja gyvenimas“. In *Lietuviškų baldų dizaino kūrėjai 1957–1990: Baldų projektavimo konstravimo biuras – profesionalios veiklos židinys*. Sudarė Vytautas Beiga, Vilija Gerulaitienė ir Eugenijus Gūzas, 210–211. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013.
- Janulevičiūtė, Rasa. *10 kėdžių: Lietuvos dizaino naratyvai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2018.
- Lietuviškų baldų dizaino kūrėjai 1957–1990: Baldų projektavimo konstravimo biuras – profesionalios veiklos židinys*. Sudarė Vytautas Beiga, Vilija Gerulaitienė ir Eugenijus Gūzas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013.
- Lietuvos banko rūmai Vilniuje*. Teksto autorė Morta Baužienė. Vilnius: Lietuvos bankas, 2007.
- Paleko architektų studija*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 21 d. <http://palekas.lt/projektai/visuomeniniai/1-asis-litexpo-pavilijonas/>.
- „Vilniaus parodų rūmai“. *Kultūros vertybių registeras*, žiūrėta 2020 rugpjūčio 21 d. <https://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-search>.
- Броновицкая, Анна. „Бакминстер Фуллер (США, 1895–1983)“. In *Музей современного искусства „Гараж“*. Paskelbta 2017 m. gegužės 18 d. https://www.youtube.com/watch?v=5rXJAoOAEuk&list=PLRSwFqRep-g4FLjYNn77DKTROti-0kjZ_e&index=7.

Summary

Design by Jolanta Bagdzevičienė in the Context of Two Periods

Rasa Janulevičiūtė

Keywords: design, Soviet period, restored independence of Lithuania, Bureau of Furniture Design and Construction, Architects' Union.

Jolanta Bagdzevičienė is one of the most prominent Lithuanian designers, a member of the Architects' Union who won acclaim in various design competitions and exhibitions "Lithuanian Furniture", "Furniture", and the competition of "Product of the Year" held by the Lithuanian Confederation of Industrialists. Her creative career spans two periods – Soviet and newly independent Lithuania. Bagdzevičienė worked in exhibition design, designed furniture for home and public interiors.

Bagdzevičienė's professional career began in the early 1970s. In 1972, she started studying architecture at the Faculty of Architecture of the Vilnius Civil Engineering Institute (VISI; today, VGTU – Vilnius Gediminas Technical University). In 1977, she got a job at the leading institution of furniture design in Lithuania in the Soviet period – the Bureau of Furniture Design and Construction (hereinafter BFDC), where top Lithuanian designers were employed.

At the BFDC, Bagdzevičienė worked at the Department of Home Furniture Design, and also designed furniture for public spaces, carcass furniture of various functions and chairs, took part in artistic councils, and was involved in developing the GOST standard. Bagdzevičienė's projects created in the period before 1990 – furniture for the Palace of Achievements of National Economy of the LSSR (today, Vilnius Exhibition Palace, Litexpo), metal chairs for canteens, and modifications of the "Norwegian chair" – should be mentioned.

The restoration of independence in Lithuania brought changes to all fields of life. The BFDC was dissolved. The former design creation and production chain also fell apart. Bagdzevičienė worked in the BFDC up until the restoration of independence in 1990, and later, like part of other former employees, was involved in the restructuring of the BFDC in the period of transition. Until 1998, Bagdzevičienė worked in the joint-stock company Skraja (today, AB Skraja, a furniture and industry centre), and later, at the Vilnius Furniture Production Company (today, AB Vilniaus baldai), SBA baldai company, and UAB Baldora. After the restoration of independence, Bagdzevičienė worked by commission for various institutions. She designed furniture for the Presidential Palace of the Republic of Lithuania, the customer service hall and administrative premises of the Vilnius branch of the Bank of Agriculture, offices, the canteen and conference halls of the Bank of Lithuania, and various embassies (the Embassy of Ukraine to Vilnius, the embassies of the Republic of Lithuania to Warsaw, Tallinn, and the Hague), designed furniture for offices and home furniture sets.